

การตกทอดพระบรมสารีริกธาตุมาสู่ประเทศไทย
PASSING ON THE ROYAL RELICS TO THAILAND

¹ทิพย์ภวิษณ์ ไสชาติ, ²พระครูโกศลวิহারคุณ และ ³พระครูธีรธรรมบัณฑิต

¹Thippavit Saichart, ²Phrakrukosolwiharakhun
and ³Phrakhru Theradhammabhandhit

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹s.dhammakosa_@hotmail.ocm, ²pkhruk@gmail.com

Received: November 21, 2025; **Revised:** December 4, 2025; **Accepted:** December 6, 2025

บทคัดย่อ

พระบรมธาตุ คือ พระอัฐิของพระพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์ได้ทรงอธิษฐานไว้ก่อน
ปรินิพพาน ให้คงเหลือไว้หลังจากการถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ
ของพุทธบริษัท พระบรมธาตุมีสองลักษณะคือ พระบรมธาตุที่ไม่แตกกระจาย และที่แตกกระจาย มี
ขนาดเล็กสุดประมาณเมล็ดพันธุ์ผักกาด ชาวพุทธเชื่อว่าพระบรมสารีริกธาตุเป็นวัตถุแทนองค์พระ
บรมศาสดาที่ทรงคุณค่าสูงสุดในศาสนาพุทธ จึงนิยมกระทำการบูชาของค์พระบรมสารีริกธาตุโดย
ประการต่าง ๆ เช่น การสร้างเจดีย์ เพื่อประดิษฐานพระธาตุไว้สักการะ โดยเชื่อว่ามีอานิสงส์ประดุจ
ได้กระทำการบูชาแต่พระพุทธเจ้าเมื่อยังทรงพระชนมอยู่ พระบรมสารีริกธาตุและพระอรหันตธาตุ
เป็นสัญลักษณ์เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธบริษัทเพื่อเป็นเครื่องเตือนสติให้ประพฤติดีปฏิบัติชอบ
ตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ หลังจากที่พระองค์ปรินิพพานแล้วสิ่งที่เป็นสรณะแทน
พระองค์ คือ การเข้าเห็นธรรมสามารถปฏิบัติให้ถึงขั้นสูงสุดก็สามารถเข้าถึงพระพุทธองค์ เพราะ
พระองค์เป็นเพียงผู้ชี้แนะแนวทางให้เกิดกุศลในการดำเนินชีวิต ส่วนการปฏิบัติตามหลักธรรมคำ
สอนเป็นเรื่องของพุทธบริษัทที่จะทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองสืบไป การยึดถือบูชาสิ่ง

¹ อาจารย์ ดร. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

² อาจารย์ ดร. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. สาขาวิชาพระพุทธศาสนา คณะพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี

ที่ควรบูชาอันเป็นเครื่องยึดทางด้านจิตใจของพุทธบริษัทในปัจจุบันที่เรียกว่า พระบรมสารีริกธาตุ และพระธาตุต่างๆ ที่เกิดขึ้นมากมายถือเป็นการบูชาสิ่งที่เป็นปูชนียบุคคลอันถือทรงไว้ด้วยคุณค่ามากทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ และศาสนา

คำสำคัญ : พระบรมสารีริกธาตุ, การตักทอด, ประเทศไทย

Abstract

Relics are the relics of the Lord Buddha Which he made a wish before his passing away for remaining relics after offering the funeral ceremony for the mental anchor of the company of Buddhists. There are two types of royal relics: relics are not scattered and scattered. The smallest size is about turnip seeds. Buddhists believe that the Buddha's relics are objects instead of the Buddha. It is the most valuable in Buddhism. Therefore, people like to worship the Lord Buddha's relics by various reasons such as building a pagoda to enshrine relics. It was believed that virtue was performed as an offering to the Lord Buddha while he was still alive. Relics and Araham elements are a symbol for the mental anchor of the Buddhists as a warning to behave well and act in accordance with the teachings of the Lord Buddha. After he passed away, the refugees of Buddhists are to see the Dharma. It is able to perform to the highest level that is able to see the Lord Buddha. Because the Lord Buddha is the only one who can guide the way of life in purity. As for the practice of the Dhamma, the teachings are the matter of the Buddhist companies that will make Buddhism prosperous forever. The worship of Buddhist things which are now called Buddha's relics and many different relics. It is the worship of the highly revered people of history and religion.

Keywords: Royal relics, passing, Thailand

บทนำ

พระบรมสารีริกธาตุและพระอรหันตธาตุสมัยพุทธกาลนั้น นับเป็นปูชนียวัตถุที่พุทธศาสนิกชนต่างให้ความเคารพนับถือ กอปรไปด้วยความเชื่อและศรัทธาอย่างสูง เนื่องจากพระบรมสารีริกธาตุ และพระอรหันตธาตุ ล้วนแต่บังเกิดมาจากสรีรกายแห่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและพระอรหันต์ อีกทั้งแต่ละพระองค์ ต่างมีคุณงามความดีและประวัติแสดงอยู่ใน

พระไตรปิฎกและอรรถกถาต่างๆ อย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระอรหันต์ที่ได้รับการยอมรับจากพระพุทธเจ้า ให้ดำรงตำแหน่งเป็นเอตทัคคะ คือ เป็นพระอรหันต์ ผู้เลิศในด้านต่างๆ มีความสามารถ ที่แสดงออกได้อย่างดีเยี่ยม มีมีผู้ใดจะเสมอเหมือน ทำให้บุคคลเป็นจำนวนมาก ต่างเสาะแสวงหาพระบรมสารีริกธาตุและพระอรหันต์ธาตุ มาเพื่อบูชาและน้อมระลึกถึงพระคุณของพระผู้เป็นต้นกำเนิดแห่งพระธาตุเหล่านั้น แต่เนื่องจากพระอรหันต์นับแต่สมัยพุทธกาลเป็นต้นมา ต่างมีเป็นจำนวนมาก จึงบังเกิดพระธาตุที่มีลักษณะสัณฐานต่างกันมากมาย ยากที่จะจำแนกความแตกต่างได้

นับตั้งแต่โบราณกาลมา จึงได้มีการบันทึกลักษณะของพระบรมสารีริกธาตุไว้ในตำราต่างๆ อรรถกถา สุมังคลวิลาสินี ซึ่งเป็นคัมภีร์อธิบายความในพระสูตรต้นตปิฎก ทีฆนิกาย เรียบเรียงโดยพระพุทธโฆษาจารย์ เมื่อราวพุทธศตวรรษที่ 10 โดยมีผู้สันนิษฐานว่าท่านได้เรียบเรียงขึ้นใหม่จากคัมภีร์มหารรรถกถาเดิมของลังกา ซึ่งปัจจุบันต้นฉบับสูญหายไปแล้ว ดังนั้น อรรถกถาสุมังคลวิลาสินี จึงนับได้ว่าเป็นตำราพระธาตุฉบับเก่าแก่ที่สุดที่พบในปัจจุบัน มีการใช้อ้างอิงกันมากและมีความน่าเชื่อถือสูง แต่มีการบรรยายเพียงลักษณะของพระบรมสารีริกธาตุเท่านั้น โดยกล่าวถึงพระบรมสารีริกธาตุ 2 ประเภท ได้แก่ พระบรมสารีริกธาตุแบบไม่กระจัดกระจาย (วิบุปภิณณา ธาตุ) และ พระบรมสารีริกธาตุแบบกระจัดกระจาย (วิบุปภิณณา ธาตุ) ส่วนในอรรถกถาอื่น พบว่ามีการกล่าวถึงลักษณะพระธาตุพระอรหันต์ 3 องค์ ได้แก่ พระอัญญาโกณฑัญญะ พระพักกุละ และ พระสันตติมหาอำมาตย์เท่านั้น ดังนั้นการแยกลักษณะพระธาตุของพระอรหันต์สาวก ปัจจุบันจึงนิยมใช้อีกตำราหนึ่ง ซึ่งเรียกกันโดยทั่วไปว่า “ตำราพระธาตุของโบราณ” เนื้อหาในตำราได้มีการเขียนคำบรรยายลักษณะ ประกอบภาพวาดสัณฐานของพระบรมสารีริกธาตุ และพระอรหันต์ธาตุ 47 พระองค์ปัจจุบันพบว่าใช้อ้างอิงในหนังสือเกี่ยวกับพระธาตุแทบทุกเล่ม กล่าวว่าผู้แต่งคือ เกษโรภิกขุ (นิรนาม. พระบรมสารีริกธาตุ. (ม.ป.ป.)) แต่ก็พบว่ามีการอ้างชื่อผู้แต่งอยู่เพียงเล่มเดียว นอกจากนั้นก็ไม่มีปรากฏว่าใครหรือท่านใดเป็นผู้รจนารขึ้น เพียงแต่ทราบว่าคัดลอกสืบต่อกันมา โดยมีหลักฐานการกล่าวถึงตำราพระธาตุ ที่พบในประเทศไทยมีอยู่ด้วยกัน 4 ฉบับ เรียกตามชื่อผู้เป็นเจ้าของตำรา ได้แก่ ตำราพระธาตุของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นวิจิตรวรมณปริชา ตำราพระธาตุของคุณบุญช่วย สมพงษ์ อติตอธิติกรมศาสนา ตำราพระธาตุของนายแพทย์เกิด บุญปลุกและตำราพระธาตุของนางเสรษฐสมิธ (ตำราพระธาตุของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นวิจิตรวรมณปริชา, 2560)

อย่างไรก็ดี จากการคัดลอกสืบต่อกันมา ทำให้เราได้ทราบว่ามีตำราประกอบด้วยลักษณะสัณฐานและวรรณะของพระบรมสารีริกธาตุ และพระธาตุพระอรหันต์สาวก 47 พระองค์ ซึ่งรายนามพระอรหันต์ทั้ง 47 พระองค์นั้น แบ่งเป็นพระอรหันต์สาวกสมัยพุทธกาลและพระอรหันต์

สาวกภายหลังพุทธปรินิพพานไม่นาน รวมถึงพระนามพระอรหันต์ที่คัดลอกสืบทอดคลาดเคลื่อนจนกระทั่งไม่ทราบว่าเป็นองค์ใดในพุทธประวัติ แต่อย่างไรก็ตาม ถือได้ว่า “ตำราพระธาตุ” ที่มีการยอมรับนับถือในประเทศไทยขณะนี้ มีอยู่ด้วยกันเพียง 2 ตำรา คืออรรถกถาสุมังคลวิลาสินี และตำราพระธาตุของโบราณ เท่านั้น (นัฐชัย แยมพิกุลสกุล. 2551)

ความหมายของพระบรมสารีริกธาตุ

พระบรมสารีริกธาตุ หมายถึง พระอัฐิธาตุของพระพุทธเจ้า ซึ่งพุทธศาสนิกชนจะมีความเชื่อถือในอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่มีอยู่กับพระบรมสารีริกธาตุนั้น และสักการะ เพื่อน้อมขอพระบารมีให้คุ้มครองตนเองให้แคล้วคลาดจากอันตรายทั้งปวง

พระบรมสารีริกธาตุ คือ พระธาตุส่วนย่อยที่บังเกิดต่อองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยเฉพาะมิได้เป็นคำที่ใช้เรียก พระธาตุของพระอรหันตสาวก หรือพระธาตุเจดีย์ต่างๆ

พระธาตุ คือ กระดูกหรือส่วนของร่างกายต่างๆ เช่น ฝ่ามือ ฝ่าเท้า ฟัน โลหิต เป็นต้น คุณลักษณะแตกต่างจากสามัญชนทั่วไป โดยมีลักษณะคล้ายธาตุ ซึ่งหากมองโดยสังเกตให้ดีก็คล้ายกรด หอน แก้ว เพชร เป็นต้น

พระบรมธาตุ และพระธาตุ ยังอาจใช้หมายถึงพระสถูปเจดีย์ต่างๆ ได้อีกด้วย เช่น พระบรมธาตุไชยา พระธาตุคอกยสุเทพ พระธาตุพนม พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช เป็นต้น

ธาตุ แปลว่า ผู้ทรงไว้หรือทรงอยู่ หมายถึงที่มีอยู่เป็นคู่กับโลก ทั้งเป็นรูปธรรมและนามธรรม ไม่สลายไปไหน แต่อาจจะมีการเปลี่ยนรูปขนาดสีกันไปเมื่อเวลาเปลี่ยนไป หรือเปลี่ยนสถานที่ ธาตุเป็นสิ่งที่มิได้อยู่โดยไม่ต้องมีการพิสูจน์ (พระเทพเวที (ประยูรค์ ปยุตโต). 2533)

กระดูกของพระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอรหันตสาวก โดยทั่วไป เรียกว่า พระธาตุ ถ้าเป็นกระดูกของพระพุทธเจ้า เรียกว่า พระบรมธาตุ หรือพระบรมสารีริกธาตุ ถ้าเป็นกระดูกส่วนใด ส่วนหนึ่งของพระพุทธเจ้าก็เรียกตามความหมายของคำนั้นๆ เช่น พระอัฐิธาตุ พระทันตธาตุ หรือเขี้ยวแก้ว ซึ่งปรากฏที่ประเทศศรีลังกา พระเกศาธาตุ ถ้าเป็นของพระอรหันต์ เรียกว่า พระธาตุ

การใช้คำที่ปรากฏในพระพุทธศาสนานิยมใช้คำนี้ คือ โลกธาตุ หมายถึง ความมีอยู่เป็นของโลก นิพพานธาตุ หมายถึง ความมีอยู่ของนิพพาน กามธาตุ หมายถึง ความมีอยู่เป็นอยู่ของภุมิเทวดาชั้นรูปพรหม อรูปพรหม หมายถึง ความมีอยู่เป็นอยู่ของภุมิเทวดาชั้นรูปพรหม อปริยาปนธาตุ หมายถึง ความมีอยู่เป็นอยู่ของภุมิที่เหนือขึ้นไป

ในความหมายของ “ธาตุ” อีกอย่าง คือ ธาตุ 4 ได้แก่ ปฐวีธาตุ (ธาตุดิน) อาโปธาตุ (ธาตุน้ำ) เตโชธาตุ (ธาตุไฟ) และวาโยธาตุ (ธาตุลม) ถือเป็นส่วนประกอบพื้นฐานของสิ่งทั้งหลายทั้งปวง

ในโลกนี้ ทั้งสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ตัวมนุษย์ (คน) และสัตว์มีชีวิตทั้งหลายประกอบด้วยชั้น 5 คือ รูป (ธาตุหรือมหาธาตุรูป 4 และอุปาทายรูป 24) เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ เรียกว่า รูปนาม คำว่า “รูปนาม” ไม่ได้หมายถึงว่ามี 2 อย่างคือ รูปกับนาม แต่หมายถึงรูปนาม คือเขียนติดกันไปเลย ไม่ได้แยกกัน ในรูปมีนามและในนามมีรูป เป็นอันเดียวกัน ไม่ใช่แยกกัน ไม่ได้หายไปไหน มีอยู่ในโลกในจักรวาลนี้ตลอดเวลา บางทีก็ปรากฏให้เห็นเป็นรูปร่าง บางทีก็ไม่ปรากฏให้เห็น เป็นรูปร่าง กล่าวตามภาษาวិทยาศาสตร์ก็คือ บางทีก็เป็นสสาร บางทีก็เป็นพลังงาน เปลี่ยนกลับไปกลับมา (พระมหาสมจินต์ สมมาปณฺโณ. (ออนไลน์))

ประเภทของพระบรมสารีริกธาตุ

พระบรมสารีริกธาตุที่พบเห็นในปัจจุบัน มีความแตกต่างจากอัฐิของบุคคลธรรมดาทั่วไปอย่างมาก แต่อย่างไรก็ตามยังพบลักษณะของพระบรมสารีริกธาตุที่มีลักษณะเหมือนกระดูกคน พบเห็นได้ตามพระธาตุเจดีย์ หรือตามพิพิธภัณฑสถานต่างๆ ทั่วโลก มี 2 ประเภท คือ

1. พระบรมสารีริกธาตุ มีลักษณะพระธาตุ พบมากในประเทศศรีลังกา ไทย จีน พม่า
2. พระบรมสารีริกธาตุ มีลักษณะกระดูกคน พบเฉพาะเขตโบราณสถานในประเทศอินเดีย สำหรับในประเทศไทยรัฐบาลอังกฤษได้มอบให้แก่ประเทศไทย 2 ครั้ง ครั้งแรกพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าอยู่หัว โปรดเกล้าฯ ให้ประดิษฐานอยู่ ณ เจดีย์ภูเขาทอง วัดสระเกศ ราชวรมหาวิหาร เขตป้อมปราบศัตรูพ่าย และครั้งที่ 2 รัฐบาลได้อัญเชิญไปประดิษฐาน ณ เจดีย์วัดพระศรีมหาธาตุ เขตบางเขน

คุณลักษณะของพระบรมสารีริกธาตุที่พบเห็นได้ทั่วไปในปัจจุบัน และได้รับการยอมรับจากพุทธศาสนิกชนและพระภิกษุสงฆ์โดยทั่วไป พบว่ามีลักษณะที่มองจากภายนอกคร่าวๆ ได้ด้วยกันหลายสี ตั้งแต่สีดั่งแก้วจนกระทั่งชุน สีขาวดุจสีสังข์ สีทอง สีดำ สีชมพู สีแดง และมีหลากหลายรูปแบบ ได้แก่ ลักษณะเมล็ดข้าวสาร พันธุ์ฝักกาด เมล็ดถั่วแตก แก้วใส หากมีขนาดเล็กมักสามารถลอยน้ำได้ เมื่อลอยด้วยกันจะสามารถดึงดูดเข้าหากันได้ และลอยติดกันเป็นแพสามารถเสด็จมาเพิ่มจำนวนขึ้นหรือลดลงได้เอง ซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะของพระธาตุเปลี่ยนขนาดและสีสันเองได้ส่วนมากมักมีน้ำหนักค่อนข้างเบา เมื่อเทียบกับขนาด

อรรถกถาสุมังคลวิลาสินี ซึ่งเป็นคัมภีร์อธิบายความพระสูตรที่ขนิภาย ในพระสุตันตปิฎกนั้น พระอรรถ กถาจารย์ได้แบ่งลักษณะของพระบรมสารีริกธาตุออกเป็น 2 ลักษณะ คือ

1. นวิปปกัณณา ธาตุ คือ พระบรมสารีริกธาตุที่ยังคงรูปร่างเดิมอยู่เป็นชั้นเป็นอัน มิได้แตกย่อยลงไป มีทั้งหมด 7 องค์ ได้แก่ พระนลาฏ กระดูงหน้าผาก 1 องค์ พระเขี้ยวแก้ว 4 องค์ และพระรากขวัญ (กระดูกไหปลาร้า) 2 องค์

2. วิปปฏิภณชาต คือ พระบรมสารีริกธาตุส่วนต่าง ๆ ขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่มีได้คงรูปร่างอยู่เป็นชิ้น แต่แตกย่อยลงเป็นจำนวนมาก กระจายไปประดิษฐานตามสถานที่ต่าง ๆ

พระอรรถกถาจารย์ได้จำแนกลักษณะและขนาดของพระบรมสารีริกธาตุชนิด วิปปฏิภณชาต เมื่อพิจารณาจากลักษณะภายนอก แบ่งออกได้เป็น 3 ลักษณะ คือ

1. สีเหมือนดอกมะลิตูม (สีพิกุล)
2. สีเหมือนแก้วมุกดาที่เจียรระไนแล้ว (สีผลึก)
3. สีเหมือนจณ หรือ ผงทองคำ (สีทองอุไร)

และพิจารณาจากขนาดมี 3 ขนาด คือ

1. ขนาดเล็ก ประมาณเมล็ดพันธุ์ผักกาด
2. ขนาดเขื่อง คือ มีขนาดใหญ่ขึ้นมา ประมาณเมล็ดข้าวสารหักกิ่งหนึ่ง
3. ขนาดใหญ่ คือ มีขนาดใหญ่ที่สุด ประมาณเมล็ดถั่วเขียวผ่ากลาง (พระบรมสารีริกธาตุสารานุกรมเสรี. (ออนไลน์))

มูลเหตุแห่งการเกิดพระบรมสารีริกธาตุ

การเกิดพระบรมสารีริกธาตุจำนวนมากชิ้นนั้น พระโบราณจารย์ได้อธิบายไว้ว่า เกิดจากพุทธประสงค์ก่อนที่องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจะเสด็จปรินิพพาน ซึ่งโดยปกติที่พระพุทธเจ้าที่ทรงมีพระชนมายุยืนยาว สามารถประดิษฐานพระพุทธศาสนาให้มั่นคง จะมีพระบรมสารีริกธาตุที่มีลักษณะรวมกันเป็นแท่งเดียว ดุจทองแท่งธรรมชาติ ซึ่งในมหาชนในสมัยนั้นไม่สามารถแบ่งปันนำไปประดิษฐานตามที่ตั้งต่าง ๆ จึงต้องสร้างพระธาตุเจดีย์ขึ้นประดิษฐาน พระบรมสารีริกธาตุไว้ในที่แห่งเดียว ซึ่งพระพุทธเจ้าองค์ปัจจุบัน ทรงเล็งเห็นว่า พระองค์มีเวลาปฏิบัติพุทธกิจเพียง 45 ปี นับว่าน้อยมาก เมื่อเทียบกับพระพุทธเจ้าองค์ก่อน ศาสนาของพระองค์ยังไม่แพร่หลาย หากได้อริฐธาตุของพระองค์ไปอุปัฏฐากบูชา จะได้บุญกุศลเป็นอันมาก จึงอธิษฐานให้พระบรมสารีริกธาตุของพระองค์แตกย่อยเป็น 3 สันฐาน เว้นแต่ธาตุทั้ง 7 ประการ คือ พระนลาฏ กระจุกหน้าผาก 1 องค์ พระเขี้ยวแก้ว 4 องค์ และพระรากขวัญ (กระจุกไหลปลาร้า) 2 องค์ นอกจากนั้นให้กระจายไปทั่วทิศานุทิศ เพื่อยังประโยชน์แก่หมู่สัตว์ทั่วไป

พระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าทุกๆ พระองค์นั้น เกิดขึ้นและได้ประดิษฐานอยู่บนมนุษย์โลก ช่วงระยะเวลาหนึ่ง จนเมื่อพระพุทธศาสนาได้เสื่อมลง พระบรมสารีริกธาตุก็จะอันตรธานไป

คำว่า“ธาตุอันตรธาน” ไม่ได้หมายถึงว่า ธาตุสูญสิ้นไปจากโลก แต่หมายถึงหายไปไม่ปรากฏให้เห็นพระพุทธดำรัสที่ตรัสกับพระอานนท์คราวหนึ่งว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา ผู้ใดเห็นเรา ผู้นั้นเห็นธรรม” ถ้าจะอธิบายในอีกลักษณะหนึ่งก็ได้ว่า ผู้ปฏิบัติธรรม บำเพ็ญคุณความดี มีคุณธรรมประจำใจ ก็จะได้เห็นพระพุทธเจ้า คำว่า ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา มี 2 นัย

นัยที่ 1 หมายถึงว่า ขณะที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ คนที่อยู่ห่างไกลประสงค์จะเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ ไม่จำเป็นต้องเดินทางไกลเพื่อไปเข้าเฝ้าพระพุทธองค์ก็ได้ แต่ให้ผู้นั้นปฏิบัติธรรม ทำทาน รักษาศีล เจริญจิตภาวนา พระพุทธเจ้าก็จะเปล่งรัศมี มี 6 สี ไปแสดงพระองค์ปรากฏต่อหน้าผู้นั้น นี่คือนัยของคำว่า “ผู้ใดเห็นธรรม ผู้นั้นเห็นเรา”

นัยที่ 2 หมายถึงว่า เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว ผู้ประสงค์จะเห็นพระพุทธเจ้า ขอให้อธิษฐานจิตบำเพ็ญทาน รักษาศีล เจริญภาวนา กล่าวคำอธิษฐานขอให้พระบรมสารีริกธาตุเสด็จมา ณ ภาชนะหรือสถานที่เหมาะสมซึ่งจัดเตรียมเอาไว้ เมื่อทำความดีถึงขั้นสูงสุด พระบรมสารีริกธาตุก็จะเสด็จมาตามที่ปรารถนา (เขมฺมธฺมฺม ธิรทินรัตน.2548)

ลักษณะของพระบรมสารีริกธาตุและพระอรหันตธาตุ

ลักษณะสัณฐานของพระบรมสารีริกธาตุ และขนาดของพระธาตุ มีหลากหลาย มีลักษณะสีเป็นมันเลื่อมสีต่างๆ มีสีทองอุไรบ้าง สีขาวใสดั่งแก้วผลึกบ้าง สีดอกพิกุลแห้งบ้าง มีสัณฐานต่าง ๆ เช่น กลม ยาวรี เลี้ยว เป็นเหลี่ยม มีขนาดต่าง ๆ กัน เช่น ขนาดใหญ่เท่าเมล็ดถั่วหัก ขนาดกลางเท่าเมล็ดข้าวสารหัก ขนาดเล็กเท่ากับเมล็ดพันธุ์ผักกาด พระธาตุและพระบรมสารีริกธาตุมีลักษณะและสัณฐานหลากหลายตามที่กล่าวในตำราโบราณ พระบรมสารีริกธาตุ (ของพระพุทธเจ้า) ขนาดใหญ่ ประมาณเท่าเมล็ดถั่วหัก จำนวน 5 ทะนาน ทรงพระบรมสัณฐานเหมือนหนึ่งพรรณทองอุไร ขนาดกลาง ประมาณเท่าเมล็ดข้าวสารหัก จำนวน 5 ทะนาน ทรงพระบรมสัณฐานเหมือนหนึ่งพรรณแววแก้วผลึกอันเลือนลอยขนาดเล็ก ประมาณเท่าเมล็ดพันธุ์ผักกาด จำนวน 6 ทะนาน ทรงพระบรมสัณฐานดังพระพรรณดอกบุปผชาติพิกุลอดุลสีใส

ความหลากหลายด้านลักษณะ สี สัณฐานของพระธาตุหรือพระบรมสารีริกธาตุ อาจขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลายอย่าง เช่น สภาพทางกาย ลักษณะพิเศษทางจิตของพระอรหันต์หรือพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ หรือปฏิกิริยาทางเคมีอย่างอื่น นอกจากนี้ น่าจะเกี่ยวเนื่องกับอายุของพระธาตุหรือพระบรมสารีริกธาตุ แต่ละองค์ด้วย ซึ่งบางองค์อาจมีอายุเป็นหมื่นชาติแสนชาติ ในคัมภีร์เถรวาทกล่าวถึงพระนามของพระพุทธเจ้า 25 พระองค์ที่ปรินิพพานไปแล้ว พระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้าเหล่านั้นยังคงสถิตอยู่ในโลก ไม่รวมพระธาตุ

(หรือพระอรหันตธาตุ) ของพระสาวก สภาวีกาซึ่งมีจำนวนมาก (พระบรมสารีริกธาตุ-สารานุกรมเสรี. (ออนไลน์))

พระบรมสารีริกธาตุ 2 ประเภท

1. พระบรมสารีริกธาตุไม่แตกกระจาย พระบรมสารีริกธาตุที่ไม่แตกกระจายมี 7 ส่วน คือ พระเขี้ยวแก้ว 4 พระรากขวัญ 2 และพระอุณหิสหรือส่วนพระนลาฏ 1 คำว่า“ไม่แตกกระจาย” หมายถึงยังความเป็นรูปร่าง เป็นแท่ง หรือเป็นกลุ่มก้อนสมบูรณ์ ไม่มีส่วนไหนหักบิ่นไป กล่าวคือ ก่อนที่ร่างกายจะถูกเผา พระเขี้ยวแก้วเป็นต้นนี้

มีรูปร่างอย่างไรหลังจากร่างถูกเผาแล้วพระเขี้ยวแก้วนี้ก็ยังรูปร่างอย่างนั้น

2. พระบรมสารีริกธาตุแตกกระจายพระบรมสารีริกธาตุที่แตกกระจาย คือ ส่วนอื่นนอกเหนือจาก 7 ส่วนที่กล่าวไว้ในข้อ 1 จะไม่เหลือส่วนที่เด่นชัด ขนาดเล็กสุดเท่าเมล็ดพรรณ ผักกาด ขนาดเท่าเมล็ดข้าวสารหัก และขนาดใหญ่เท่าเมล็ดถั่วเหลือง คำว่า“แตกกระจาย” หมายถึง ไม่มีความเป็นรูปร่าง เป็นแท่ง หรือเป็นกลุ่มก้อนเหมือนเดิม มีบางส่วนหักบิ่นไป กล่าวคือ ก่อนที่ร่างกายจะถูกเผา พระธาตุนี้มีรูปร่างสมบูรณ์ แต่หลังจากร่าง ถูกเผาแล้ว ก็สูญเสียความสมบูรณ์ไป

ลักษณะของพระอรหันตธาตุ

พระธาตุของพระสาวก สันฐานกลมเป็นมณฑล บ้างรีเป็นไข่จิ้งจก บ้างตั้งรูปบาตรคว่ำ บ้างพรรณขาวดั่งสีสังข์สีพิกุลแห้ง สีหงายตะค้า

พระธาตุพระโมคคัลลานะ สันฐานกลมเป็นปริมนทอย่างหนึ่ง รีเป็นผลมะตูมและเมล็ดทองหลางก็มี และเมล็ดสวาก็มี เป็นสีดำ หรือขาว หรือเขียวหรือเหลืองเหมือนหวายตะค้า ลายดั่งไข่นก หรือร้าวเป็นสายเลือด

พระธาตุของพระอานนท์ สันฐานตั้งใบบัวเผื่อน พรรณดั่งสีดอกพิกุล พรรณดำดั่งน้ำรัก หรือขาวสะอาดดั่งสีเงิน

พระธาตุของพระอุบลวรรณาเถรี สันฐานงอกดั่งกระดูกสันหลังงู มีรูทะลุกลาง พรรณเหลืองดั่งเกสรบัวพระมหากัสสปะและพระเจ้าอชาตศัตรูรวบรวมพระบรมสารีริกธาตุ

เมื่อกษัตริย์และเจ้าผู้ครองนครได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุไปประดิษฐานในเจดีย์ ณ เมืองของตนแล้ว พระมหากัสสปะเห็นว่าในอนาคต คนจะไม่เอาใจใส่บูชาสักการะ เป็นเหตุให้พระบรมสารีริกธาตุหายไป ไม่ปรากฏให้คนเห็น (คงไม่ได้หมายถึงว่าจะเกิดอันตรายแก่พระบรมสารีริกธาตุตามที่หมายความกัน) และจะทำให้ชาวโลกไม่ได้รับประโยชน์เกื้อกูล

พระมหากัสสปะได้ถวายคำแนะนำแต่พระเจ้าอชาตศัตรูให้ประกอบพิธี “ธาตุนิทาน” คือ การฝังพระธาตุ ตำนานบอกว่า ใน พ.ศ.8 พระมหากัสสปะใช้อธิภุทธ้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุ

จากเมืองต่างๆ (ยกเว้นจากเมืองรามคาม) มายังเมืองกรุงราชคฤห์ โดยที่กษัตริย์และเจ้าผู้ครองนครไม่ทราบ

พระเจ้าอชาตศัตรูทรงมีพระราชกระแสรับสั่งให้ขุดหลุมลึก 80 ศอก ด้านทิศตะวันออกเฉียงใต้ (ทิศอาคเนย์) ของกรุงราชคฤห์ เอาแผ่นโลหะปูข้างล่าง สร้างเรือนขนาดเล็กด้วยทองแดง บรรจุพระบรมสารีริกธาตุลงในกล่องไม้จันทน์เหลืองซ้อนกัน 8 ชั้นแล้วบรรจุลงในสฤปไม้จันทน์เหลืองซ้อนกัน 8 ชั้น แล้วบรรจุลงในกล่องงา 8 ชั้น บรรจุซ้อนลงในสฤปงา 8 ชั้น บรรจุลงในกล่องแก้ว 8 ชั้น บรรจุซ้อนลงในสฤปแก้ว 8 บรรจุลงในกล่องทองคำ 8 ชั้น บรรจุซ้อนลงในสฤปทองคำ 8 ชั้น บรรจุลงในกล่องเงิน 8 บรรจุซ้อนลงในสฤปเงิน 8 ชั้น บรรจุลงในกล่องแก้วมณี 8 บรรจุซ้อนลงในสฤปแก้วมณี 8 ชั้น บรรจุลงในกล่องแก้วแดง 8 บรรจุซ้อนลงในสฤปแก้วแดง 8 ชั้น บรรจุลงในกล่องแก้วลาย 8 ชั้น บรรจุซ้อนลงในสฤปแก้วลาย 8 ชั้น บรรจุลงในกล่องแก้วผลึก 8 ชั้น บรรจุซ้อนลงในสฤปแก้วผลึก 8 ชั้น สฤปแก้วผลึกนี้จะเป็นสฤปชั้นนอก มีการจารึกข้อความไว้ว่า “ในข้างหน้าโน้น เมื่อใด ปิยทาสกุมารได้เสวยราชย์ เป็นพระเจ้าอโศกธรรมราชา เมื่อนั้น พระองค์จักกระทำพระบรมธาตุเหล่านี้ให้แพร่หลาย”

พระโมคคัลลีบุตรติสสะและพระเจ้าอโศกมหาราชกระจายพระบรมสารีริกธาตุ

การนับถือพระบรมสารีริกธาตุในอินเดียในพุทธศตวรรษต้น ๆ ไม่มีกล่าวถึงเรื่องความขลังศักดิ์สิทธิ์ หรือฤทธิ์อำนาจต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า แต่เป็นเพียงการนับถือเพื่อรำลึกถึงคุณของพระพุทธเจ้าผู้เต็มเปี่ยมไปด้วยพระคุณทั้ง 3 คือ พระปัญญาธิคุณ พระวิสุทธิคุณ และกรุณาธิคุณ อันเป็นการสอนให้พุทธศาสนิกชนเจริญรอยตามแบบอย่างการดำเนินชีวิตเหมือนพระองค์ แต่พอเวลาผ่านไปความเชื่อนี้ก็เปลี่ยนไปตามความนิยม ครั้นถึง พ.ศ.218 พระเจ้าอโศกขึ้นครองราชย์ต่อมาได้พบสามเณรนิโครธ ทรงเลื่อมใสในพระพุทธศาสนา ทรงอุปถัมภ์ พระโมคคัลลีบุตรติสสะให้ทำสังคายนาครั้งที่ 3 พระองค์เองเสด็จจาริกกราบไหว้บูชาสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนา รับสั่งให้สร้างสฤป 84,000 องค์ บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ประดิษฐานไว้ในที่ต่างๆ ทั้งในและนอก พระราชอาณาจักร สันนิษฐาน แม้อันครวส่งสมณทูต 9 สายออกไปประกาศพระพุทธศาสนายังที่ต่าง ๆ ทั้งในและนอกพระราชอาณาจักร ได้มีการอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุไปด้วยทุกสาย ทำให้พระบรมสารีริกธาตุกระจายไปในนานาประเทศตั้งแต่บัดนั้นมา การส่งพระธรรมทูตออกไปประกาศพระพุทธศาสนาในสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชเป็นเหตุทำให้พระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุกระจายออกไป

สาเหตุประการต่อมาที่ทำให้พระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุกระจายไปสู่ประเทศต่าง ๆ คือ พวกพ่อค้านานาชาติ ของฝากของขวัญ (เครื่องบรรณาการ) เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่นิยมไปให้กันในหมู่ชนปกครองและพ่อค้าวาณิชในสมัยโบราณก็คือ (1) คัมภีร์พระพุทธศาสนา (2)

พระพุทธรูป พระสถูปเจดีย์ขนาด (3) พระบรมสารีริกธาตุ พระธาตุและ (4)พระธาตุเขี้ยวแก้ว (ซึ่งเป็นของฝากชั้นเยี่ยม) (พระมหาสมจินต์ สมมาปณโณ.2548)

พระบรมสารีริกธาตุและการตกทอดมาสู่ประเทศไทย

พระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุได้รับอัญเชิญมาประเทศไทยตั้งแต่สมัยพระโสมณะและพระอุตตระ เป็นต้นมา (อนุมานหรือคาคการณตามหลักฐานในคัมภีร์) หรือถ้าว่าตามตำนานอุรังคธาตุพระมหากัสสปะและคณะ ได้อัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุส่วนหน้าอก (อุรังคธาตุ) มาบรรจุในเจดีย์พระธาตุพนมตั้งแต่ประมาณ พ.ศ. 5 ก่อนพระโสมณะและพระอุตตระด้วยซ้ำไป

แม้แต่ความเชื่อเรื่องบั้งไฟพญานาค ชาวไทยและชาวลาวบริเวณลุ่มแม่น้ำโขงเชื่อว่าเมื่อก่อนมีเจดีย์บนเกาะกลางน้ำ เป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ต่อมากระแสน้ำเซาะเกาะกลางน้ำพังทลาย พื้นดินทรุดลง น้ำท่วมองค์เจดีย์ แต่สภาพของเจดีย์ยังดีอยู่มาจนถึงปัจจุบัน พญานาคทำหน้าที่คุ้มครององค์เจดีย์และพระบรมสารีริกธาตุ พอถึงวันออกพรรษาทุกปี พญานาคก็จะพ่นไฟเพื่อเป็นการบูชาพระบรมสารีริกธาตุ นี่คือนาน พุทธศาสนิกชนบริเวณลุ่มแม่น้ำโขง ตั้งแต่ทางเหนือถึงใต้ มีศรัทธาในเรื่องพระบรมสารีริกธาตุมาก จะเห็นว่า ทางภาคเหนือก็มีพระธาตุดอยสุเทพ พระธาตุศรีจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่ พระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน พระธาตุช่อแฮ จังหวัดแพร่ พระธาตุแช่แห้ง จังหวัดน่าน พระธาตุหลวงลำปาง จังหวัดลำปาง พระธาตุดอยกองมู จังหวัดแม่ฮ่องสอน เป็นต้น ทั้งหมดเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุทั้งสิ้น และมีตำนานเกี่ยวกับความเป็นมาของพระบรมสารีริกธาตุแต่ละแห่งที่มีเอกสารหลักฐานและเล่าสืบต่อกันมาเป็นเรื่องที่น่าเลื่อมใสยิ่ง เช่น พระธาตุดอยสุเทพมีตำนานว่า สมัยหนึ่ง พระพุทธเจ้าเสด็จมาฉันภัตตาหารที่ดอยอุจจุปปพตตะ (ภูเข้อ้อย) ย่าแสะแม่ลูกได้ตัดกบฏ (ใส่บาตร) ถวายภัตตาหารแด่พระพุทธเจ้าและพระสาวก พระพุทธองค์จึงทรงมอบพระเกศาธาตุให้และได้ประดิษฐานไว้ที่พระธาตุดอยสุเทพ ทางภาคอีสานก็มีพระธาตุพนม พระธาตุเชิงชุม พระธาตุเรณูนคร พระธาตุศรีคุณ พระธาตุมหาชัย พระธาตุ ประสิทธิ์ พระธาตุท่าอุเทน เป็นต้น

พระธาตุเก่าแก่และสำคัญในภาคใต้ของประเทศไทย เช่น พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช ซึ่งมีตำนานว่า เจ้าชายทันตกุมมาและพระนางเหมมาลาอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาขึ้นที่หาดทรายแก้ว สร้างเจดีย์เล็กๆ เป็นที่ประดิษฐานไว้เมื่อประมาณ พ.ศ.854 ต่อมาประมาณ พ.ศ.1093 พระเจ้าศรีธรรมมาโคกราชทรงสร้างเมืองนครศรีธรรมราชและทรงสร้างพระบรมธาตุเจดีย์องค์เป็นที่ประดิษฐานแทน พระบรมธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี สร้างขึ้นประมาณระหว่าง พ.ศ.1300-1400 ในภาคกลางของประเทศไทย พระปฐมเจดีย์ซึ่งเชื่อว่ามีการสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยที่พระโสมณะ

และพระอุตรตระมาเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่สุวรรณภูมิ มีการสร้างพระปฐมเจดีย์เพื่อบรรจุพระบรมสารีริกธาตุเพื่อประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ

ในสมัยสุโขทัย มีข้อความในศิลาจารึกหลักที่ 1 (ประมาณ พ.ศ.1835)บอกว่า“พ่อขุนรามคำแหงทรงช้างเผือกชื่อจระจกไปนมัสการพระศรีรัตนธาตุ พระองค์ทรงอัญเชิญพระธาตุประดิษฐานไว้กลางเมืองให้คนบูชา 6 วันก่อนที่จะประดิษฐานไว้กลางเมืองศรีสัชชนาลัยแล้วทรงสร้างเจดีย์ครอบไว้”ในรัชสมัยพระยาเถรไทย ทรงอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุมาจากลังการประดิษฐานไว้ในเมืองนครชุมเป็นต้น

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 (พ.ศ.2353–2360) พระสังฆราชลังกาให้พระสงฆ์ลักอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุและต้นพระศรีมหาโพธิ์จากลังกามาถวาย ต่อมาใน พ.ศ.2441 รัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 (พ.ศ. 2411–2453) อุปราชอังกฤษที่ครองอินเดียได้มอบพระบรมสารีริกธาตุแก่ประเทศไทย พระปิยมหาราชได้รับสั่งให้พระยาสุขุมณย์วินิตไปอัญเชิญมาจากอินเดียมากรุงเทพฯ แล้วนำมาบรรจุไว้ที่เจดีย์ภูเขาทอง วัดสระเกศราชวรมหาวิหาร ยิ่งในปัจจุบัน มีการอัญเชิญพระธาตุ/พระบรมสารีริกธาตุจากศรีลังกาบ้าง อินเดียบ้าง จีนบ้าง หรือจากประเทศอื่น ๆ ทั่วโลกมาประดิษฐานในประเทศไทยเป็นการชั่วคราวบ้าง เป็นการถาวรบ้างอย่างต่อเนื่อง ทุกครั้งที่มีการอัญเชิญมาพุทธศาสนิกชนจากทุกทิศก็หลั่งไหลมา กราบไหว้บูชา

นอกจากนี้ ในเจดีย์สำคัญของวัดต่าง ๆ ก็มีการบรรจุพระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุ (พระอรหันตธาตุ)ไว้เช่นกัน คนไทยโบราณนิยมตั้งชื่อว่าวัดขึ้นต้นหรือลงท้ายด้วยคำว่า“ธาตุ” เช่น วัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพฯ วัดพระศรีมหาธาตุ กรุงเทพฯ วัดมหาธาตุ (สุโขทัย, ชัยนาท, ออยุธยา, เพชรบูรณ์, นครพนม, เพชรบุรี เป็นต้น) วัดพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม) วัดพระธาตุศรีจอมทอง วัดพระธาตุคุดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก วัดพระบรมธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เหตุผลในการตั้งวัดขึ้นต้นหรือลงท้ายด้วยคำว่า“ธาตุ”ก็เพราะมีความเกี่ยวข้องกับพระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุนั่นเอง ตำนานเกี่ยวกับพระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุนี้ เป็นเรื่องเล่าสืบต่อกันมาช้านาน จากคนรุ่นแล้วรุ่นเล่าจนกลายเป็นเรื่องที่ฝังลึกอยู่ในความเชื่อของคนประจำถิ่นนั้นๆ และความเชื่อนี้ก็ปรากฏออกมาในประเพณี/พิธีกรรมของคนในถิ่นนั้นๆ มีความศักดิ์สิทธิ์ เป็นที่ยึดเหนี่ยวทางใจ เมื่อใดที่ประสบกับทุกข์ประสบกับความสำเร็จก็จะไปกราบไหว้บูชา ขอศีลขอพร วิธีชีวิตอย่างนี้มีมาอย่างต่อเนื่องจากยุคสู่ยุค

ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุในสังคมไทย

การบรรจุพระบรมสารีริกธาตุ และพระธาตุ (พระอรหันตธาตุ) ในประเทศไทย เป็นเหตุการณ์ที่น่าอัศจรรย์ ทำให้เกิดศรัทธาอย่างต่อเนื่อง พุทธศาสนิกชนไทยนิยมบรรจุพระธาตุและพระบรมสารีริกธาตุตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในอดีตนั้น นิยมสร้างสถูปเจดีย์เพื่อบรรจุพระธาตุและพระบรมสารีริกธาตุมาก เห็นได้จากมีเจดีย์เก่าแก่มากในบริเวณเมืองเก่าสุโขทัย ศรีสัชนาลัย ลพบุรี อยุธยา เป็นต้น ในปัจจุบัน มีการอัญเชิญพระธาตุและพระบรมสารีริกธาตุไปบรรจุในสถูป (หรือสถูปเจดีย์) ซึ่งถือว่าเป็นสถูปที่สร้างขึ้นในยุคใหม่ภายในประเทศ 136 แห่ง ที่สำคัญ เช่น เจดีย์พระบรมธาตุ วัดบวรนิเวศวิหาร กรุงเทพมหานคร พระมหาธาตุเจดีย์นภเมทนีดลและพระมหาธาตุเจดีย์นภพลภูมิสิริ ดอยอินทนนท์ จังหวัดเชียงใหม่ พระเจดีย์มหาจักรีพิพัฒน์ วัดญาณสังวราราม จังหวัดชลบุรี พระมหาเจดีย์มหาธรรมราชา วัดปากน้ำ กรุงเทพมหานคร พระมหาธาตุเจดีย์มิ่งมงคล วัดวังยาว ประจวบคีรีขันธ์ เป็นต้น

นอกจากนี้ พระมหาธาตุที่ยิ่งใหญ่อีกแห่งที่ประเทศเมียนมา พระมหาธาตุชเวดากอง ยังมีการอัญเชิญ พระบรมสารีริกธาตุ และพระธาตุไปบรรจุ ณ เจดีย์ในต่างประเทศอีกหลายแห่ง เช่น พระเจดีย์สมาคมประชาสังคมสงเคราะห์ ญีปุ่น พระเจดีย์วิปัสสนาเคหะ เมืองบันดุง อินโดนีเซีย เหตุการณ์ที่น่าอัศจรรย์ใจและเป็นที่เกิดศรัทธาประการที่สองคือ “ปาฏิหาริย์” ของพระธาตุและพระบรมสารีริกธาตุในประวัติศาสตร์ไทย ในตำนานเรื่องพระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูนบอกว่า “ประมาณ พ.ศ.1590 พระเจ้าอาทิตย์ทรงเห็นปาฏิหาริย์พระธาตุเปล่งรัศมี 6 สี (ฉัพพรรณรังสี) จึงทรงให้สร้างเจดีย์บรรจุพระธาตุ จารึกวัดซ่องล้อม จังหวัดสุโขทัย (ประมาณ พ.ศ.1927) บอกว่า “สมเด็จพระมหาธรรมราชา เมื่อทรงสร้างพระพุทธรูปศิลา ก็ได้ทอดพระเนตรเห็นพระศรีรัตนธาตุกระทำปาฏิหาริย์ สว่างดังลวดเงินเห็นเป็นขนาดใหญ่เท่าเสื่อสาด” ในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีบันทึกในพงศาวดารว่า กษัตริย์หลายพระองค์ทรงเห็นปาฏิหาริย์ของ พระบรมสารีริกธาตุ พระธาตุ เช่น พระบรมราชาธิราชที่ 1 ทอดเห็นพระเนตรปาฏิหาริย์ของพระบรมสารีริกธาตุจึงโปรดเกล้าฯ ให้ทหารปักหลักไว้ตรงที่พระบรมสารีริกธาตุปรากฏ แล้วทรงสถาปนาวัดมหาธาตุขึ้นใน พ.ศ.1917 และสมเด็จพระนเรศวรมหาราช ทรงเห็นปาฏิหาริย์ถึง 4 ครั้ง ดังบันทึกเหตุการณ์เมื่อ พ.ศ.2137 ที่เมืองป่าโมก ความตอนหนึ่งว่า “... พระบรมสารีริกธาตุปาฏิหาริย์ โชติช่วงมาเท่าผลส้มเกลี้ยง มาแต่ทักษิณทิศ เวียนเป็นทักษิณาวรรตแล้วเสด็จไปอุดรทิศ...”

พ.ศ.2452 พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ขณะทรงพระยศเป็นมกุฎราชกุมาร เสด็จประทับที่พระราชวังสนามจันทร์ ได้ทอดพระเนตรเห็นปาฏิหาริย์ที่องค์พระปฐมเจดีย์ ดังบันทึกตอนหนึ่งว่า “... ได้เห็นองค์พระปฐมเจดีย์รัศมีสว่างพร่าออกทั้งองค์ ดูประหนึ่งว่าองค์พระปฐมเจดีย์ด้านตะวันตกคือด้านที่เสด็จตรงกับสนามจันทร์นั้นทาด้วยฟอสฟอรัส

พราวเรื่อง ๆ ...” ครั้นเสด็จขึ้นครองราชย์แล้วก็ได้ทอดพระเนตรเห็นปาฏิหาริย์ที่องค์พระปฐมเจดีย์ อีกใน พ.ศ.2457 บุคคลทั่วไปในปัจจุบันจำนวนมาก ที่ศรัทธาเลื่อมใส รักษาศิลปปฏิบัติธรรมอย่างสม่ำเสมอ ได้เห็นปาฏิหาริย์แห่งพระบรมสารีริกธาตุ พระธาตุ บางคนมีห้องสำหรับสวดมนต์ไหว้พระประจำบ้าน มีแท่นเตรียมไว้เฉพาะสำหรับ พระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุเสด็จมาเยี่ยมที่บ้าน (กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ. 2529)

ความเชื่อเรื่องพระธาตุเจดีย์ประจำปีนักษัตรของคนไทย

ความเชื่อเรื่องพระธาตุเจดีย์ประจำปีเกิด ไม่ใช่แนววัตรปฏิบัติที่ปรากฏในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาแต่เป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวล้านนา แต่ก็ไม่ได้ปรากฏว่ามีมาตั้งแต่เมื่อใดจึงเป็นความเชื่อที่นับถือสืบต่อกันมาและก็ขยายวงกว้างไปทั่วทุกภาคของไทยที่มีลักษณะความเชื่อแบบตำราโหราศาสตร์ของชาวจีนมาผสมในเรื่องของผู้ใดมีเคราะห์ร้ายอันจะเกิดอันตรายแก่ชีวิตและครอบครัว จึงเป็นที่มาของปีชง บ่งบอกถึงเรื่องร้ายหรือดีที่ต้องจะแก้ไข บุคคลซึ่งเกิดในปีนักษัตรใดก็ตามสมควรที่จะหาโอกาสไปกราบไหว้พระธาตุประจำปีเกิดของตนให้ได้อย่างน้อยหนึ่งครั้งในชีวิต อันถือเป็นมงคลแก่ชีวิต มีอานิสงส์สูงและทำให้มีอายุมั่นขวัญเย็น มีกิจการรุ่งเรืองค้าขายรุ่งเรือง รวมถึงเชื่อว่าหากสิ้นชีพไปแล้วดวงวิญญาณจะได้กลับไปยังพระธาตุองค์นั้น ไม่ต้องเร่ร่อนไปในทุกติภพอื่น ๆ

การเชื่อในพระธาตุประจำวันเกิด ถือว่าเป็นความชาญฉลาดของชาวล้านนาที่สอนลูกหลานให้เคารพในพระรัตนตรัย เพราะการเดินทางไปกราบไหว้พระธาตุประจำวันเกิดแต่ละองค์นั้น ถือเป็นเรื่องใหญ่เนื่องจากการเดินทางลำบากจำเป็นต้องใช้ความวิริยะอุตสาหะมุ่งมั่นที่จะไปกราบไหว้พระธาตุให้ได้สักครั้ง และก็เป็นความเชื่อต่อ ๆ กันจนถึงในยุคปัจจุบันที่บางคนมีเรื่องเดือดร้อนทางใจ จำเป็นต้องหาที่พึ่งทางใจที่จะก่อให้เกิดความปิติสุขและความอิ่มอกอิ่มใจ (พระมหาสมชาย ธีรภาโส (บุญเกลี้ยง). 2546)

พระธาตุเจดีย์ประจำปีนักษัตรีย์

1. คนเกิดปีใ้ (ปีชวด นักษัตรหนู ธาตุน้ำ) บูชาประจำพระทักษิณโมลีธาตุ (กระดุกกระหม่อมเบื้องขวา) ณ วัดพระธาตุศรีจอมทอง อำเภอจอมทอง จังหวัดเชียงใหม่
2. คนเกิดปีเป่า (ปีฉลู นักษัตรวัว ธาตุดิน) บูชาประจำพระเกศาธาตุ พระธาตุส่วนพระนลาฏ (หน้าผาก) และพระศอ (ลำคอ) ณ วัดพระธาตุลำปางหลวง อำเภอเกาะคา จังหวัดลำปาง
3. คนเกิดปียี่ (ปีชาล นักษัตรเสือ ธาตุไม้) บูชาประจำพระเกศาธาตุและพระบรมธาตุข้อศอกข้างซ้าย ณ วัดพระธาตุข่อยแอ อำเภอเมืองแพร่ จังหวัดแพร่

4. คนเกิดปีเหมา (ปีเถาะ นักษัตรกระต่าย ธาตุน้ำ) บูชาประจำพระเกศาธาตุ และพระบรมธาตุขอพระหัตถ์ข้างซ้าย ณ วัดพระธาตุแช่แห้ง อำเภอภูเพียง จังหวัดน่าน

5. คนเกิดปีสี (ปีมะโรง นักษัตรพญานาค ธาตุดิน) บูชาประจำพระบรมสารีริกธาตุ ณ วัดพระสิงห์ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

6. คนเกิดปีไส้ (ปีมะเส็ง นักษัตรงูเล็ก ธาตุน้ำ) บูชาประจำ ณ โพนธัมม์ วัดมหาโพธิเจดีย์ รัฐพิหาร ประเทศอินเดีย

7. คนเกิดปีสะง่า (ปีมะเมีย นักษัตรม้า ธาตุไฟ) บูชาประจำ พระเกศาธาตุ ณ พระธาตุเจดีย์ชเวดากอง กรุงเทพมหานคร

8. คนเกิดปีเม็ด (ปีมะแม นักษัตรแพะ ธาตุดิน) บูชาประจำพระบรมสารีริกธาตุ ณ วัดพระธาตุคอกยสุเทพ อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

9. คนเกิดปีสัน (ปีวอก นักษัตรลิง ธาตุดิน) บูชาประจำพระอัฐธาตุ (กระดูกส่วนหน้าอก) ณ วัดพระธาตุพนม อำเภอพระธาตุพนม จังหวัดนครพนม

10. คนเกิดปีเร้า (ปีระกา นักษัตรไก่ ธาตุเหล็ก) บูชาประจำพระบรมธาตุส่วนกระดูกหน้าอก นิ้วพระหัตถ์ พระเกศาธาตุ และพระธาตุย่อยอีกเต็มบาตร ณ วัดพระธาตุหริภุญชัย อำเภอเมืองลำพูน จังหวัดลำพูน

11. คนเกิดปีเส็ด (ปีจอ นักษัตรหมา ธาตุดิน) บูชาประจำพระบรมธาตุเขี้ยวแก้วเบื้องขวาบน พระจุฬามณี (มวยผม) ณ วัดเกตการาม (พระธาตุอินทร์แขวน) อำเภอเมืองเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่

12. คนเกิดปีไค้ (ปีกุน นักษัตรช้าง ธาตุน้ำ) บูชาประจำพระบรมธาตุส่วนพระศอก และพระรากขวัญ (กระดูกไหปลาร้า เบื้องซ้าย ณ วัดพระธาตุคอกยสุเทพ อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย

พระธาตุเจดีย์ประจำวัน

1. วันอาทิตย์ พระธาตุพนม ณ วัดพระธาตุพนม วรมหาวิหาร อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม

2. วันจันทร์ พระธาตุเรณูนคร ณ วัดพระธาตุเรณู อำเภอเรณูนคร จังหวัดนครพนม

3. วันอังคาร พระธาตุศรีคุณ ณ วัดพระธาตุศรีคุณ อำเภอนาแก จังหวัดนครพนม

4. วันพุธ พระธาตุมหาชัย ณ วัดธาตุมหาชัย อำเภอปลาปาก จังหวัดนครพนม

5. วันพฤหัสบดี พระธาตุประสิทธิ์ ณ วัดพระธาตุประสิทธิ์ อำเภอนาหว้า จังหวัดนครพนม

6. วันศุกร์ พระธาตุท่าอุเทน ณ วัดท่าอุเทน อำเภอท่าอุเทน จังหวัดนครพนม

7. วันเสาร์ พระธาตุนคร ณ วัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดนครพนม (พระบรมสารีริกธาตุ และพระธาตุ พระพุทธสาวก พุทธบูชา 2542-2554)

การบูชาพระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุเจดีย์ ส่วนมากจะอยู่ในพื้นที่ของชาวภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อาจเป็นเพราะว่าประชาชนส่วนมากมีการนับถือพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัดและบูชาพระธาตุต่างๆ สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน จนมีพุทธบุตรที่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาได้บรรพชาและอุปสมบทเป็นสามเณรและพระภิกษุตั้งตนอุทิศถวายเป็นพุทธสาวก ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอย่างเคร่งครัด และทำการเผยแผ่หลักธรรมคำสอนเพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้ปฏิบัติตาม เมื่อถึงคราวล่วงลับดับขันธืไปมีหลายรูปที่อัฐิกลายเป็นพระธาตุ เช่น หลวงปู่มั่น ภูริทัตโต วัดป่าสุทธาวาส อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร หลวงปู่พระสุพรหมยาเถร (พรหมา พรหมจกโก) วัดพระพุทธรบาทตากผ้า จังหวัดลำพูน หลวงปู่คำตัน เตชธมโม วัดป่าด่านศรีสำราญ จังหวัดหนองคาย หลวงปู่สิงห์ทอง ธมมวโร วัดป่าแก้วบ้านชุมพล จังหวัดสกลนคร หลวงปู่ชา สุภทโท วัดหนองป่าพง จังหวัดอุบลราชธานี พระญาณสิทธิอาจารย์ (สิม พุทธจาโร) วัดถ้ำผาล่อง จังหวัดเชียงใหม่ หลวงปู่ขาว อนาลโย วัดถ้ำก่องเพชร จังหวัดหนองบัวลำภู หลวงปู่แหวน สุจิณฺโณ วัดดอยแม่ปิ้ง จังหวัดเชียงใหม่ เป็นต้น

บทสรุป

พระบรมสารีริกธาตุและพระอรหันตธาตุ เป็นสัญลักษณ์เครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธบริษัทเพื่อเป็นเครื่องเตือนสติให้ประพฤติดีปฏิบัติชอบตามหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ หลังจากที่พระองค์ปรินิพพานแล้วสิ่งที่เป็นสรณะแทนพระองค์ คือ การเข้าเห็นธรรมสามารถปฏิบัติให้ถึงขั้นสูงสุดก็จะสามารถเข้าถึงพระพุทธองค์ เพราะพระองค์เป็นเพียงผู้ชี้แนะแนวทางให้เกิดกุศลในการดำเนินชีวิต ส่วนการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนเป็นเรื่องของพุทธบริษัทที่จะทำให้พระพุทธศาสนามีความเจริญรุ่งเรืองสืบไป การยึดถือบูชาสิ่งที่ควรบูชาอันเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของพุทธบริษัทในปัจจุบันที่เรียกว่า พระบรมสารีริกธาตุ และพระธาตุต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นมากมายถือเป็นการบูชาสิ่งที่เป็นปุชนียบุคคลอันถือทรงไว้ด้วยคุณค่ามากทั้งทางด้านประวัติศาสตร์ และศาสนา อีกทั้งยังเป็นสิ่งที่สูงค่า ควรแก่การเคารพบูชาอย่างสูงสุด การบูชาพระบรมสารีริกธาตุนอกเหนือจากการบูชาด้วยอามิสบูชา เช่น การบูชาด้วยดอกไม้ ธูปเทียน และเครื่องหอมต่างๆ การบูชาด้วยการปฏิบัติบูชา ซึ่งเป็นอีกวิธีหนึ่งที่พระพุทธองค์ทรงสรรเสริญ และเป็นที่ยอมรับปฏิบัติควบคู่กันไปใน การบูชาพระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุทั้งหลาย ซึ่งนิยมปฏิบัติตามแนวอริยมรรคมีองค์ 8 ประการ คือ การบูชาด้วยศีล ซึ่งเป็นพื้นฐานแห่งการทำความดี พระบรมสารีริกธาตุ และพระธาตุที่ได้รับอัญเชิญมาสู่ประเทศไทยถือเป็นสัญลักษณ์แทนพระพุทธองค์ที่ปรากฏหลักฐานตามสถานที่ต่างๆ ในการน้อมรำลึกและประพฤติดีปฏิบัติตามหลักพุทธธรรม อันเป็นเหตุให้พระพุทธศาสนาเจริญรุ่งเรืองและปรากฏมีพระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุตามวัดต่างๆ ทั่วประเทศไทยมากมาย

จึงกลายเป็นความเชื่อที่คนไทยฝังลึกในจิตใจในเรื่องของพิธีกรรม กราบไหว้บูชาตามคติความเชื่อของตนเอง และเป็นการรักษาพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองสืบไป

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร กระทรวงศึกษาธิการ. (2529), *พระบรมสารีริกธาตุ*. กรุงเทพฯ: บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน),.

เชษฐะ ธีรทินรัตน์. (2548), *พระบรมสารีริกธาตุมหาสถาน*. วิทยานิพนธ์ปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.

นิรนาม. (ม.ป.ป.) *พระบรมสารีริกธาตุ*. กรุงเทพฯ :พี แอนด์ เอฟ กราฟฟิค จำกัด

ตำราพระธาตุของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหมื่นวิจิตรวรณปริชา. จัดพิมพ์ในโอกาสครบรอบ 100 ปี แห่งวันประสูติ หม่อมเจ้าศควินทวิศาล จันทรทัต 2 พฤศจิกายน 2560.

นัฐชัย แยมพิกุลสกุล. (2551), *พระบรมสารีริกธาตุและพระธาตุพระพุทธสาวก*. กรุงเทพฯ:พี แอนด์ เอฟ กราฟฟิค จำกัด.

พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2533), *พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลศัพท์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระมหาสมจินต์ สมมาปญโญ. *เจดีย์ในพระพุทธศาสนา*. (ออนไลน์). แหล่งที่มา:

http://oldweb.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=392&articlegroup_id=97

(26 กุมภาพันธ์ 2568)

พระมหาสมชาย ธีรภาโส (บุญเกลี้ยง). (2546). *ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุในสังคมไทย*.

กรุงเทพฯ: บริษัท 21 เซ็นจูรี่ จำกัด,

พระบรมสารีริกธาตุ-สารานุกรมเสรี. (ออนไลน์). แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/>

(26 กุมภาพันธ์ 2568)